

Is er ruimte voor een dictatuur in Europa? Nee

Caroline de Gruyter

Hoe staat het eigenlijk met de veelgeprezen ‘Europese waarden’? Redenen genoeg, deze week, om die vraag te stellen.

De Zwitsers-Italiaanse voorzitter van de FIFA trekt op verzoek van president Trump de rode kaart van een Amerikaanse voetballer in. Marine Le Pen, een Franse extreemrechtse eurosceptische politica, wordt in hoger beroep veroordeeld voor de grootste fraudezaak die het Europese parlement ooit heeft meegemaakt en stelt zich toch kandidaat voor het presidentschap omdat kiezers voor haar de echte rechters zijn: „De Fransen zullen het laatste woord hebben.” De publieke omroep in Hongarije blijkt in de Orbán-tijd dagelijks e-mails van ministers te hebben gekregen met instructies over welk nieuws ze wel en niet mocht brengen. En nu Israël en Amerika opnieuw Iran bombarderen, klagen Europese burgers niet over mensenrechtenschendingen maar over hoge brandstofprijzen.

Lees daarom vooral [de toespraak](#) die Koen Lenaerts, president van het Europese Hof van Justitie in Luxemburg, midden juni hield voor rechtenstudenten in Leiden. Dat verhaal gaat over Europese waarden en de fundamentele plek die zij innemen in het Europese rechtssysteem.

Lenaerts begint met de vraag: „Is er ruimte voor een dictatuur in Europa die media de mond snoert, minderheden discrimineert, vrouwen vertelt dat ze bestaan om kinderen te baren en het hele nationale systeem met de scheiding der machten omvergooit door, bijvoorbeeld, onafhankelijke justitie te ondermijnen?”

Hij geeft zelf het antwoord: nee, daar is geen ruimte voor. Niet omdat Europeanen zulke goede mensen zijn – was het maar waar – maar omdat ze samen in één rechtssysteem zitten, gefundeerd op respect voor menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en mensenrechten. EU-lidstaten hebben dat zelf in het Europese verdrag vastgelegd – artikel 2 – met de belofte om hun nationale wetten eraan aan te passen (indien nodig) en om die waarden te blijven respecteren. Als een lidstaat dat niet doet, kan het rechtssysteem in Europa niet functioneren omdat dit geënt is op onderling vertrouwen tussen lidstaten, gebaseerd op het feit dat ze dezelfde waarden delen. Als dat vertrouwen verdwijnt, gaat het rechtssysteem haperen. Voor iedereen.

Nu het Europese publieke discours verhardt, lidstaten en burgers elkaar keihard de maat nemen, minderheden worden gestigmatiseerd en rechters en journalisten worden bedreigd – juist nu is het belangrijk dat Lenaerts hiervoor aandacht vraagt. Hij doet dat aan de hand van een gerechtelijke uitspraak van het hof uit april, waarin een Hongaarse wet die minderjarigen moest beschermen tegen het tonen (in boeken, op tv) van ‘afwijkend’ seksueel gedrag, strijdig werd bevonden met Europese waarden.

Land A hoeft het homohuwelijk niet te hebben, maar moet wel een homostel dat in land B legaal getrouwd is als echtpaar erkennen

Je kunt besluiten om geen vrijende stellen te tonen in tv-series om vijf uur ’s middags, als veel kinderen kijken. Maar je kunt zulke scènes niet alléén verbieden, zoals Hongarije deed, als er homoseksuelen of trans mensen in voorkomen. Je moet ze dan voor iedereen verbieden – ook voor hetero’s. Dat de Hongaarse wet een link legde tussen ‘afwijkend’ gedrag en pedofilie, schond ook Europese waarden: stigmatiseren, marginaliseren en criminaliseren van bepaalde bevolkingsgroepen is volgens het Europees verdrag verboden.

Rechten van burgers en vrij verkeer moeten in de hele EU gewaarborgd zijn. Land A hoeft het homohuwelijk niet te hebben, maar moet wel een homostel dat in land B legaal getrouwd is als echtpaar erkennen. Het Europees arrestatiebevel werkt niet als een land rechters de mond snoert: de Amsterdamse rechter kon Poolse verdachten jarenlang niet terugsturen omdat ze in eigen land geen garantie hadden op een eerlijk proces. En als ministers EU-subsidie naar corrupte vriendjes sluizen, zullen andere landen geen geld meer in de Europese begroting willen steken. Daarom kunnen alleen lidstaten die democratie, rechtsstaat en grondrechten respecteren Europees geld krijgen. „Geen rechtsstaat, geen solidariteit, geen EU-geld”, zei Lenaerts.

Hij heeft gelijk. Europese waarden zijn niet facultatief. Ze zijn geen kwestie van smaak of ‘nationale gewoonte’, maar zijn de bedrading van de Europese Unie. Het hele regelsysteem stoelt erop. Als Europa zichzelf niet kwijt wil raken, moet het die waarden eens wat harder gaan verdedigen.